

Irodalmi Jelen

Krausz Tivadar

Lelkierőművek

2019. január. 12.

Lelkierőművek

A gyász könyve ez, amely az édesapa halálának élményét dolgozza föl. Akár terjedelmes családregegyre is elegendő szűrős, fájdalmas élményszilánk-zuhatag egy karcsú verseskötetben. Az apa-fiú kapcsolat gyermekkori, paradicsomi emlékei és felnőtt-emlékek zuhognak az olvasóra, csakis felelősségteljesen viselhető terhekkkel megrakva. Szemünk előtt kibomlik egy bonyolult családi viszonyrendszer; az anya szerepe a családban; s felbukkan a többi családtag és a rokonság egy része is. Az apának mindenkivel más volt a viszonya, mindenki másként gyászolja. Apa nélkül átrendeződik a családi kapcsolatrendszer. Az immár középkorú fiú megörökli az elhunyt idős apa felelősségeit is.

A gyász könyve kórházzról, halálról, temetőről, fájdalomról szól. Gondolhatnánk, hogy nyomasztó mű, de nem az. Erre a halállal megbarátkoztató, a gyászt elviselhetővé tevő, lelket felemelő, a holtak lelkének továbbélése mellett tanúskodó, megkönnyebbülést közvetítő könyvre minden olvasó rászorul. Hiszen mindenkinek volt, van vagy lesz nagy gyásza az életidejében. A nagy tragédiák nagy katarziszok is egyúttal. A nagy szomorúságok nagy megigazulásokhoz vezethetnek. A gyász verseskönyve nem egy csomagnyi halálélmény, hanem a fájdalmas katarzistól gazdagodott élet továbbfolyásának lírai dokumentuma.

A versek beszédmódja ezért alapvetően elbeszélő. Az elbeszélő költészet általában terjedelmes versfolyamokat eredményez, azonban Fellingner Károlynál ez nem így van: puritán, lényegítő, absztraháló, asszociációk között villódzó, formailag egyszerű, rövid szövegek szabadköltészetébe oltotta elbeszélőnivalóit. Így a történet nem egyetlen kerek mese, hanem apró fragmentumok kaleidoszkópja. A tömény, rövid szövegekkel mégis elegendő család-információt ad át az olvasónak, aki így egyetlen kerek mesében érezheti magát.

A könyv utolsó háromnegyedében kezdi csak elengedni Fellingner az apa-fiú viszony kitárgyalását, a gyász témáját, s egyéb tartalmak is beszüremlenek a versekbe. Akár ösztönösen, akár tervezett koncepció okán, de nagyon jól tette ezt a szerző; hiszen az élet is ilyen: idővel túljutunk a megrázó eseményeken, az egy témára szűkültség oldódik, világunk újra tágul, gondolunk mindenféle másra, s történik is mindenféle más. Örülök, hogy Fellingner Károlynak sikerült ezt ilyen indirekt, finom tartalmi oldással ábrázolnia.

Régóta kedvelem Fellingert puritán, tömény, egyszerre konkrét és absztrakt szövegköltészetét. Olyan erősek ezek a versek, mint az abszint, amiből szintén csak jelképes mennyiség kell, hogy üssön. Még a nyolcvanas években jártunk, még én is fél lábbal a Felvidéken éltem. Generációm legjobbjai, köztük Fellingert Károly, s magam is az eleinte túrt, később tiltott Iródiá mozgalom találkozóin barátkoztunk egymással és egymás pályakezdő írásaival. Emlékszem, ő a legelső között volt, akit kritizálni kezdtem. Ha nem érintett volna meg, amit csinál, vak hangot nem szóltam volna róla soha, legfeljebb borozgattunk volna néhányszor. Azért volt az ő költésze első kritikáim tárgya, mert látható volt előre: generációnk egyik legeredetibb tehetsége, aki verseszményét Pilinszkytól és Holantól örökölte. Teltek múltak az évek, évtizedek, és ami előrelátható volt, megtörtént: Fellingert Károly lírája megkerülhetetlen. Stílusa nem irodalmi előképek tükre, hanem személyiségének lenyomata.

Közelítsünk rá a könyvre! Olyan versekre nagyítunk, amelyek az egyik pillanatban fönn járnak a csillagokban, a következőben pedig itt lenn, a földi porban. Az apára emlékező verseskönyv a felejtés szabadságához juttatja a költőt, és lelkiismereti tükröt is tart egyben.

Írtam: egyszerű versek, de csak látszólag. A formai jegyek szerint, ami az asszociációk összehengerjlesztésén alapuló gondolkodásmódot illeti, a bonyolultság esztétikája jelenik meg előttünk hétköznapi viseletben. Az egyes alapfogalmakhoz fűződő költői viszony is bonyolult. Ha a felejtést már említettem, akkor hadd példálózzam vele: „A felejtés sosem végleges, a múlt / liftjében utazgat fel és alá, úgy / látszik, bennrekedt az átmenetben.”

Az emberlépték–csillaglément egysége is vissza-visszatér, ezt be kell tehát mutatnom a Zsákmány című versen keresztül. „Apám szeméből csomókban / hull ki a villanykörte fénye, / a tüszentésétől született csillagon / már tudják, hogyan jött létre / a világegyetem, ki is / ő valójában, hiánya úgy köröz / fölöttem, mint az állatkertben / nevelt döggkeselyű, meggyűrűzve, / nyomkövetővel ellátva, / apám míg élt, nem bánt meg / semmit, most ott / két méterrel / a föld alatt mi lett, vadonatúj / reményekkel teli postaláda.” Mint látjuk, nem szentimentális gyász ez. Érzélgős sajnálkozásra, önsajnálatra sehol sem bukkanunk. Ellenkezőleg, a költő helyenként kegyetlen, önmagával is. S helyenként az olvasó felé is kegyetlen képeket mutat. Miért ne tenné? A halál talán kegyes?

Az emlékidézés küzdelem a felejtés ellen. Ugyanakkor csak úgy emlékezhetünk békében, ha beletörődünk a feledésbe. Ezt a következő két négysorostól tanultam: „Igyekszem elsajátítani a felejtést, / a levelét hullajtó fától / tanulni az emlékezést, / a haláltól meg ellesni az elégedettséget.”; „Még elszámol a lélek az anyaggal, / a fájdalom medret készít a szabadulásnak, / az emlékezés múltátültetést végez, / a donor pedig maga a békesség.” Amikor pedig ezt olvasom: „a jövő visszafelé folyik, / felejtés egyhangú óceánjába” – azt gondolom, a versek ebben a viszonylatban felejtés ellenében ható tettek.

Érdekes, ahogyan a Jel című vers egyfelől realista dokumentum, másfelől a létezés spiritualitásának tanújele. Az ilyen kettős, de tulajdonképpen többes hatású versek – mert ezek a versek egyben a személyest is az általánosba emelik, avagy az általános is megszemélyesül általuk – zsebméretű (a könyv kabátzsebben elfér) lelkiismeretűvek. A karcsú verseskönyvekből több lelkiismeret meríthető, mint elsőre gondolná az ember, feltéve, ha szerzője olyan hiteles költő, mint Fellingner Károly. Olyan megszenvedett tapasztalatok versei ezek, amelyek lelkiismeret kölcsönözhetnek a hasonló fájdalmat megélő olvasóknak. Bizonyos szempontból pont olyan praktikusak, mint egy szakácskönyv ételreceptjei.

Mutatom is rögtön a Varjúnyáj című, kegyetlen receptet. „Apám a legyet sem volt képes agyon- / ütni, én meg a templomban tartott kö- / zös imádkozáson, szerdán, egy nappal / a temetés előtt, agyoncsaptam / egy szelíd ártatlant, egy imakönyvön / portyázó legyet, pont akkor, amikor / apám üdvösségéért imádkoztunk, / amikor a mellettem ülő anyám / könnyeit megirigyelve bögni lett / volna kedvem, mert a gyászolók, bizony, / a sírás alapján ítélik meg, hogy / ki sajnálja igazából a holtat, / de egy csepp könny se szökött a szemembe, / lelkiismeret-furdalást érezve / kabátzsebembe tettem áldozatom, majd / beledobtam őt apám sírjába.”

A halál gyászos, kegyetlen ténye a spiritualitásba nyíló kapu – tanítja nekem ez a realista könyv. Ebben a spiritualításban pedig minden mindennel összefügg, ezért minden többes jelentésű. Egyfelől általános igazságokat hordozó jelentéseket tartalmaz, másrészt személyre szóló jeleket.

A bűnbeesés előtti, paradicsomi gyermekkor ábrázolása a Szúrt seb című vers. „Amikor gyermek voltam, / és oly emberi dolognak tűnt / hinni a gólyamesében, / apám elmagyarázta, / hogy egy óriási tóban / lubickoltam, ahol / annyi volt a csecsemő, / mint égen a csillag, / s neki én tetszettem / meg a legjobban. / Mindjárt haza is hozatott / az éppen szabad gólyával, / aki nem beleejtett / a házunkkal szemben / a kacskaringózó Kis-Dunába, / de szerencsére észrevette anyám, / s ruhástul beúszott értem.” Amennyiben az apa valóban ezt mesélte fiának, világos számomra, kitől örökölte a fiú a fantáziáját.

Költőnk a Gomb című versben meséli el magyar nemzeti öntudatra ébredését; hétévesen az ablakon át szökött meg a szlovák tannyelvű iskolába járás elől. Ezt a történetet nagyon sajátomnak érzem, mert magam is a szlovák tannyelvű óvodából szöktem meg valaha ötévesen. Az Áldozásra címűből megtudhatjuk, Fellingner Károly gyermeknek pont olyan öntörvényű volt, mint később költőnek: „amikor arra tanítanak, hogy az ember a majomtól / származik, tiltakozásul elhagyom a tantermet.”

Az is előfordul időnként, hogy Fellingner abszurd versbeszédet választ, mint a Vízmosás, a Napraforgó című versekben vagy a Kilincsen. „Apámnak tetszettek a bődületes / gólok s a sziporkázó cselek, mégis / a teljes mérkőzés érdekelte, ott / derül ki minden, hajtogatta egyre-

/ másra, az ismétlést kibaszottul ki / nem állta, olyan az, mint az élet, ha / félvállról vesszük, s komolyan nézünk a / kiválasztott labda szemébe, ami / a közönség között köt ki, s amit a / szerencsés szurkoló a szűk sakkmintás / pulóvere alá rejt, és nemes egy- / szerűséggel sohasem ad már vissza.” (Károly! Helyedben a trágár szót, még ha kifutott is a papírra, második ránézésből kihúztam volna. A közönségesség többet vesz el szöveg értékéből, mint amit hangulati színezőként hozzátesz.)

Kiemelem még a Folytonosság című költeményt. Ebben nem kap szerepet sem az apa, sem más a családból, sem a gyászérzés; ez tisztán fellingeri spirituális absztrakció. „Hiányzik belőlem a tükör, / amikor két párhuzamos / helyet cserél egymással / mintha tudnák, hogy ez / a végtelenben való találkozásunk ára, / az üres moziban ilyenkor / színt vall a lekapcsolt / égő, a sötétségbe kapaszkodik, / mint a régi konferanszié a függönybe, hogy kitaláljon a fejéből, / ebből az irgalmatlanul nagy / menedékből.”

A költő spiritualitás iránti vonzalma az Emelkedő című versben mágikus realizmusként jelenik meg: „Anyai nagynéném előtt / akinek nyúl paprikását imádta / apám, mindenki igyekezett titkolni, / hogy legkisebb fia autóbalesetet / szenvedett, s kórházban fekszik. / Harmadnapra aztán álmában / megjelent három éve halott / öccse, aki mindenről beszámolt / töviről hegyire, mivel a / halottakat nem köti a titoktartás. / Még azt is elárulta, / amiről inkább hallgathatott volna, / hogy a fiú egy nyulat akart kikerülni / a csúszós úton, de végül is / nem sikerült neki.”

A kötet drámai csúcspontját a 63. oldalon a Pohár bor című vers jelenti számomra. „Apám, amikor combnyaktöréssel be- / került a kórházba, pelenkát kapott / a fiatal nővérkétől, amitől / rettentő ingerült lett, nem mert bele- / pisilni, azt akarta, hogy vezessük / őt az illemhelyre, szégyenében ki- / tépte a tűt a karjából, s amikor az ügyeletes orvos / megtudta, hogy Alzheimer-kórja van, lekötözték / mindkét csuklóját, csak akkor hagyták őt / szabadon, amikor látogatói / voltak, az operáció előtti / estén magamra maradtam, / megpróbáltam lelket önteni belé, / ... amikor a látogatás végét be- / jelenttem a nővérkének, sírni / kezdtem, újra kikötötték az apám / kezét, a szája azt hajtogatta, hogy / megérti mindezt, de hogy fogja meg- / vakarni a fejét...”

Gyász ide vagy oda, humorra is bukkanhatunk a kötetben: „Minden várandós / nő tulajdonképpen egy / trójai faló”. Ez az Installáció című vers az európai költészet számára, a szótagszám betartása okán: haiku. A japánoknál a haiku követelménye még ezenkívül a természeti kép és a szatori, amit a haiku kivált belőlünk. (Szatori – villámcsapásszerű zenemegvilágosodás. Ezalatt ne azt értsük, hogy felgyullad fejünkben egy lámpa, hanem azt, hogy a vers témájában valamiféle revelációt élünk át. Van ebben a szatori-követelményben valami a nyugati katarziszból is.) Nos, jelen versben a szótagszám stimmel, de nincs benne természeti kép, hacsak a női várandósság mint természetes állapot nem minősíthető annak. Ugyanakkor van szatori – az utolsó sor erős poén, szatori kiváltására ugyancsak alkalmas. Ezért, bár haiku dolgában szigorú szamuráj vagyok, ezzel a verssel kivételt teszek, elfogadom haikuként.

A kötetet záró versek közül az Élesebben címűt ítélem a legerősebbnek. Így kezdődik: „A pokol mára kiégett hely, / a mennyországot az igazság / letakarta a valósággal.” A Szerkesztőimnek című versből most végre megtudtam, milyen természetű valójában Fellingner belső drámája. Ezt írja: „s az ember elszánt a paradicsomból / Bálám szamarával egy ekefejnyit”, mivel Fellingner Károly ténylegesen elszántott egy ekefejnyit abból a paradicsomból, amelyet kiűzetésünk óta lángpallossal őriznek a kerubok. Most az a helyzet, hogy ezek a lángpallossos kerubok pikkelnek rá. Keveseknek adatik meg, hogy angyali lényekkel küzdhessenek. Fellingner Károlynak megadatott ez a versekben folyó spirituális küzdelem, amely a test elbukásával és a lélek győzelmével jár.

Fellingner Károly: Kötö a sötétséget. Média Nova Kiadó, 2017.